

FÖRSVAGAD BISTÅNDSVILJA

HANS ABRAHAMSSON OCH ANN-MARIE EKENGREN

Det är nu snart 10 år sedan Sveriges parlamentariska kommitté ”Globkom” presenterade sina förslag till biståndets framtida utformning, för att det bättre skulle svara mot de globala utmaningar mänskligheten stod inför. Rapporten ”En rättvis värld utan fattigdom” pekade på vikten av att det svenska utvecklingssamarbetet, utifrån solidaritet och upplyst egenintresse, bidrog till en mer jämlik och hållbar utveckling. Globaliseringen hade alltmer flätat samman världen. Effekterna av olika utvecklingsproblem någonstans långt borta hade också kommit att få stor betydelse här hemma. Det gick inte längre att stänga in och avskärma sig från världen utanför. Förutom att koncentrera biståndet till färre områden poängterade kommittén behoven av samstämmighet mellan politikområden. Den ena handen skulle inte längre kunna ta tillbaka vad den andra handen gav. Det gällde inte minst frågan om gällande handelsregler och jordbrukssubventioner som allvarligt ansågs försvåra fattiga länders utveckling.

Sverige var inte ensamt om att föra denna diskussion. Fler biståndsländer inledde motsvarande arbeten och presenterade olika vitböcker om det internationella utvecklingssamarbetets betydelse och inriktning i en globaliserad värld. FN var mitt inne i sitt arbete med Millenniumdeklarationen och strävan efter att halvera fattigdomen fram till år 2015. Dess förre generalsekreterare, Kofi Annan, pekade på det triangulära förhållande som rådde mellan säkerhet, utveckling och rättvisa. Utan säkerhet var det svårt att föreställa sig någon utveckling. Utan utveckling blev det ingen säkerhet, och utan rättvisa och mänskliga rättigheter skulle det vare sig bli någon säkerhet eller utveckling.

Något år senare presenterade den socialdemokratiska regeringen sin proposition ”Gemensamt Ansvar – Svensk politik för global utveckling”. Efter smärre förändringar antogs den av riksdagen år 2003. Frågan om samstämmighet mellan politikområden lyftes fram medan motivet om ”upplyst egenintresse” tonades ned. Det senare ansågs strida mot svensk tradition av att bistå människor i nöd utifrån solidaritet och medmänskliga överväganden.

Kraven på samstämmighet mellan politikområden visade sig med tiden svåra att tillgodose i praktiken. Enskilda departement fortsatte att värna om sina uppgifter och att dra åt olika håll. Fem år senare, år 2008, blev det därför dags för Alliansregeringen att i sin skrivelse till riksdagen avisera en nystart av svensk politik för global utveckling. ”Drygt fyra år har gått och många av de utmaningar som världen står inför har blivit än mer påtagliga... (...)...Behovet av samstämmighet och samverkan mellan politikområden för att hantera dessa gemensamma utma-

ningar har aldrig varit större än idag. Ändå har politiken hittills inte levt upp till de förväntningar som ställts på den” (Regeringens skrivelse 2007/08:89 sid 5). Den aviserade nystarten förväntades få stöd av en engagerad allmänhet som inte såg på frågan om internationell solidaritet utifrån den koloniala föreställningen om “den vite mannens börda” utan utifrån sammanfallande intressen om långsiktigt hållbar värld i fred och välmående.

Sedan det svenska biståndets födelse har informationsanslaget ansetts vara en viktig del i den svenska biståndsviljan. Det är en av få utgiftsposter som tilldelats mer pengar än vad som äskats. Till många biståndsarbeters bestörtning (Omvärlden 1.10.2009) beslöt regeringen förra året att dramatiskt skära ner på informationsanslaget till enskilda organisationer. Den svenska biståndsviljan ansågs tillräckligt grundmurad. Två tidigare generaldirektörer för Sida gick ut i media och menade att regeringens retorik och arbetsmetoder visade på avsikten att opinionsmässigt bädda för en nedskärning av biståndet (DN Debatt 3.4.2009). Istället pläderade de för att Sverige måste återta sin forna roll som ledande biståndsnation. Men bara en kort tid därefter kom OECDs biståndsorgan DAC med sin rapport som visade på att Sverige är det land i världen som relativt sett ger mest bistånd. Trots den finansiella krisen, som minskat biståndsvolymer världen över, uppgick det svenska biståndet förra året till 1,12 procent av bruttonationalinkomsten, vilket är mer än FNs fastställda mål på 0,7% och som få länder uppfyller. Sett ur det perspektivet finns inga tecken på att regeringen förändrat sin vilja till kontinuitet och fortsatt biståndsenagemang åtminstone på kort sikt. Men DACs siffror är förföriska. De säger mer om andra länders minskade bistånd procentuellt sett. Dessutom har bruttonationalinkomsten minskat till följd av den finansiella krisen.

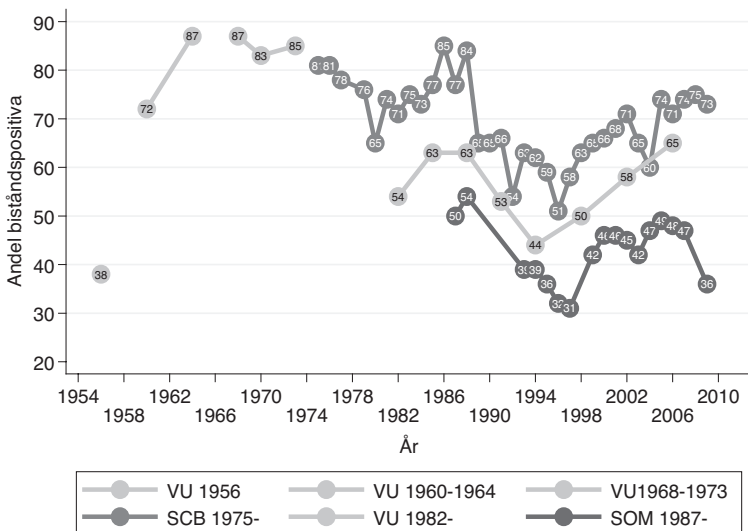
Den intressanta frågan som inställer sig är hur det förhåller sig med den svenska biståndsviljan. Mer cyniska motdebattörer menar att ju mer svenska folket vet om biståndets effekter desto lägre blir biståndsviljan. Jordbävningkatastrofen på Haiti i januari 2010 visar också på att någonting kan ha hänt sedan Tsunamin 2004. Det svenska gensvaret var nu mer än fem gånger lägre. Frågan kvarstår om detta kan bero på de senast årens alltmer kritiska biståndsdebatt eller helt enkelt på att så många svenskar omkom till följd av Tsunamin 2004 och på att fler svenskar utifrån egna upplevelser från julsestrar har lättare för att identifiera sig med nödlidande på andra sidan Indiska Oceanen än på andra sidan av Atlanten.

Biståndsviljan i Sverige 1956-2009

Den undersökning som SOM-institutet nyligen låtit genomföra kring bl.a. den svenska biståndsviljan blir mot denna bakgrund speciellt intressant. Traditionellt sett har såväl anslagen till bistånd som folkets biståndsvilja följt de samhällsekonomiska trenderna. När svenskarna förväntar sig mer gynnsamma ekonomiska villkor, för Sverige och för det egna hushållet, har andelen biståndspositiva ökat. Stämmer dessa trender fortfarande i en alltmer globaliserad värld? Har den finansiella krisen och

vardagliga bekymmer fått svenskarna att förändra sin syn på världsmedborgarskapets förpliktelser. Eller är det tvärtom så att biståndsviljan, till följd av att de globala utmaningarna tränger sig på och att medvetenheten om sambanden mellan vår egen säkerhet och andras utveckling och mänskliga rättigheter ökar, ligger på stabilare grund och är mer opåverkad än tidigare av ekonomiska konjunkturer? Vi hoppas att vår redogörelse av SOM-undersökningens resultat till delar kan besvara denna fråga. I den första figuren söker vi svar på hur biståndsviljan har förändrats över tid.

Figur 1 Biståndsviljan i Sverige 1956-2009. Andel biståndspositiva (procent)

Biståndsviljans utveckling över tid kan följas, med hjälp av Valforskningsprogrammets väljarundersökningar (VU), SCB:s mätningar på uppdrag för SIDA samt SOM-undersökningarna, tillbaka till 1950-talet.¹ Enligt de tre mätserierna ligger biståndsviljan på lite olika nivåer, men det intressanta är att trenderna dvs. ökning eller minskning beskrivs på ett liknande sätt i alla tre undersökningar. Historiskt sett var biståndsviljan som högst i samband med att det statliga utvecklingssamarbetet etablerades och expanderade under 1960- och 1970-talen. Nya höga nivåer noteras även under mitten av 1980-talet, trots att det svenska utvecklingssamarbetet vid den tidpunkten var ifrågasatt bland annat för bristande effektivitet och för att mottagarländer valdes utifrån ideologiska överväganden. Under tidigt 1990-tal sjönk biståndsviljan kraftigt för att under senare delen av 1990-talet och 2000-talet långsamt återhämta sig till samma nivåer som rådde under slutet av 1970-talet och början av 1980-talet. SOM-mätningen 2009 visar att ett nytt trendbrott ägt

rum, då biståndsviljan sjunkit kraftigt. I tabell 1 visar vi mer i detalj hur andelen biståndspositiva förhåller sig till andelen biståndsnegativa (balansmåt).

Tabell 1 Svenska folkets inställning till förslaget att "minska u-hjälpen" 1987-2009 (procent, balansmåt)

	++	+	0	-	--	Summa procent	Antal svar	Opinions- balans	Andel bistånds- positiva
1987	8	13	29	27	23	100	1 607	+29	50
1988	6	10	31	28	25	100	1 569	+37	53
1993	11	19	31	23	16	100	1 788	+9	39
1994	11	20	30	24	15	100	1 631	+8	39
1995	10	21	33	23	13	100	1 712	+5	36
1996	18	20	30	20	12	100	1 688	-6	32
1997	17	21	31	20	11	100	1 666	-7	31
1999	10	15	33	26	16	100	3 338	+17	42
2000	10	14	30	25	21	100	3 315	+22	46
2001	9	13	32	26	20	100	3 383	+24	46
2002	9	13	33	26	19	100	3 353	+23	45
2003	9	15	34	25	17	100	1 693	+18	42
2004	8	15	30	29	18	100	1 669	+24	47
2005	6	12	33	27	22	100	1 616	+31	49
2006	7	15	30	29	19	100	1 507	+26	48
2007	6	13	34	28	19	100	1 552	+28	47
2009	10	16	38	23	13	100	1 609	+10	36

Kommentar: ++ = "mycket bra förslag", + = "ganska bra förslag", 0 = "varken bra eller dåligt förslag", - = "ganska dåligt förslag", - - = "mycket dåligt förslag. Opinionsbalansen visar andelen som tycker att det är ett mycket dåligt eller dåligt förslag att minska u-hjälpen minus andelen som tycker att det är ett mycket bra eller bra förslag. Värdena kan variera mellan +100 (alla tycker att det är ett dåligt förslag att minska u-hjälpen) och -100 (alla tycker att det är ett bra förslag att minska u-hjälpen). Positiva värden anger att det finns en övervikt biståndspositiva (negativa till att minska u-hjälpen) och negativa värden anger att det finns en övervikt biståndsnegativa (positiva till att minska u-hjälpen). Andelen biståndspositiva är summan av dem som tycker att det är ett mycket dåligt eller dåligt förslag att minska u-hjälpen.

SOM-institutets mätningar av biståndsviljan inleddes 1987 och mättes senast hösten 2009. Mätserien inleddes med en notering om 50 procent biståndspositiva år 1987, vilket ökade till 54 procent biståndspositiva år 1988. Därefter sjönk biståndsviljan kraftigt till bottennoteringen 31 procent år 1997. Liksom i övriga mätningar ökade biståndsviljan därefter och har sedan pendlat mellan 42-49 procent biståndspositiva under senare delen av 1990-talet och 2000-talet. Den minskning som biståndsviljan uppvisar år 2009, med 36 procent biståndspositiva, kan i det ljuset betraktas som en kraftig nedgång. Opinionsbalansen är fortfarande positiv, +10, men relationen mellan biståndspositiva och biståndsnegativa har förändrats på så sätt att övervikt-

Tabell 2 Andel biståndspositiva i olika befolkningsgrupper 1987-2009 (procent, procentdifferenser)

	1987	1988	1993	1996	1997	1999	2005	2009	Differens 1988-2009
<i>samtliga</i>	50	54	39	32	31	42	49	36	-18
<i>kön</i>									
kvinnor	57	59	42	35	34	45	51	37	-22
män	42	48	36	29	28	38	46	34	-14
differens kvinna-man	+15	+11	+6	+6	+6	+7	+5	+3	
<i>ålder</i>									
15-19 (ung)	69	61	52	54	47	52	51	47	-14
20-29	56	64	51	41	38	52	60	43	-21
30-39	53	63	47	34	39	46	53	47	-16
40-49	49	50	35	35	29	43	50	40	-10
50-59	41	44	36	24	26	39	47	37	-13
60-69	41	43	29	20	21	29	43	27	-16
70-80 (gammal) ²	36	45	24	22	21	34	41	21	-24
differens ung – gammal	+33	+16	+28	+34	+26	+18	+10	+26	
<i>utbildning³</i>									
hög		71	56	51	48	58	66	51	-5
medel		59	44	32	34	40	46	31	-13
låg		46	31	21	19	34	34	20	-11
differens högutbildade – lågutbildade		+25	+25	+30	+29	+24	+22	+31	
<i>partisynpati</i>									
Feministiskt initiativ	-	-	-	-	-	-	-	63	
Miljöpartiet	61	67	72	43	43	53	73	55	-12
Vänsterpartiet	71	75	56	42	43	54	70	55	-20
Socialdemokraterna	51	54	40	30	29	42	49	37	-17
Centerpartiet	36	48	34	34	23	37	49	33	-15
Folkpartiet	55	64	55	49	42	59	62	45	-19
Moderaterna	31	40	29	22	21	30	38	24	-16
Kristdemokraterna	81	68	66	64	48	48	55	49	-19
Sverigedemokraterna	-	-	-	-	-	-	-	8	
antal svarspersoner	1609	1525	1779	1671	1666	3338	1616	1609	

Kommentar: Andel biståndspositiva har beräknats utifrån hur många som har svarat att det är ett dåligt eller mycket dåligt förslag att minska u-hjälpen. I "antal svarspersoner" ingår enbart de personer som svarat på frågan. Observera även att procentdifferensen är beräknad på en jämförelse mellan åren 1988 och 2009. Skälet till det är att på aggregerad nivå var andelen biståndspositiva som störst år 1988. Det innebär att i enskilda befolkningsgrupper kan den mest biståndspositiva noteringen ha ägt rum ett annat år.

ten för de biståndspositiva minskar. Notera dock att andelen svarande som tycker förslaget att ”minska u-hjälpen” är varken bra eller dåligt också har ökat.

I tidigare studier av biståndsviljan har noterats att kvinnor, unga och välutbildade varit mer biståndspositiva än män, äldre och lågutbildade. Vidare har sympatisörer som placerar sig till vänster varit mer biståndspositiva än personer som placerar sig själva till höger i politiken. Sympatisörer till vänsterpartiet och miljöpartiet har varit mer biståndspositiva, medan moderaternas sympatisörer varit mer biståndsnegativa. I tabell 2 avser vi att studera om dessa mönster kvarstår.

Den generella trenden är den samma i alla socio-ekonomiska grupper; biståndsviljan sjönk 2009, både i förhållande till när biståndsviljan började undersökas i slutet av 1980-talet och i ett mer kortsiktigt perspektiv sedan mitten av 2000-talet. Inte i någon grupp kan en stigande biståndsvilja noteras vid en jämförelse med 1988 respektive 2005. Uppenbarligen påverkas alla grupper i samma biståndsnegativa riktning.

Resultaten visar också att skillnaden mellan andelen biståndspositiva män och kvinnor är minskande över tid och vid senaste mätningen 2009, bara 3 procentenheter. Biståndet är inte längre någon fråga som skiljer könen åt. Skillnaden mellan unga och äldre kvarstår dock, vilket innebär att ju yngre du är desto mer biståndspositiv är du. Skillnaden mellan unga och äldre var 26 procentenheter år 2009. Även tidigare identifierad utbildningseffekt kvarstår, dvs. personer med hög utbildning är mer biståndspositiva än personer med låg utbildning. Skillnaden mellan dessa grupper var 36 procentenheter år 2009. I stora drag kvarstår även tidigare identifierade mönster när det gäller vilka partisympatisörer som är biståndspositiva eller biståndsnegativa. Personer som sympatiserar med partier till vänster på den politiska skalan, Feministiskt initiativ (63 procent), Miljöpartiet (55 procent) och Vänsterpartiet (55 procent) var mest biståndspositiva år 2009. Därefter följer sympatisörer till partier till höger på den politiska skalan; Kristdemokraterna (49 procent) och Folkpartiet (45 procent). I en tredje grupp återfinns sedan sympatisörer till Socialdemokraterna (37 procent), Centerpartiet (33 procent) och Moderaterna (24 procent). Allra lägst andel biståndspositiva återfinns bland Sverigedemokraternas partisympatisörer (8 procent).

Varför minskar biståndsviljan?

Efter att ha konstaterat att den generella trenden är entydig i alla befolkningsgrupper avser vi att pröva några tänkbara förklaringar till varför biståndsviljan sjunker. Redan i inledningen antydde vi några tänkbara förklaringar till en minskande biståndsvilja; den ekonomiska krisen, en alltmer kritisk biståndsdebatt där korruptionsproblem har uppmärksamats och att den egna viljan att ge har minskat. I nästa steg i kapitlet prövar vi dessa förklaringar en i taget. Vi prövar förklaringarna på individnivå vid ett undersökningstillfälle, år 2009. Vårt antagande är att om förklaringarna får stöd på individnivå, kan de sannolikt bidra till att förklara nedgången också över tid.

I tidigare studier har ett starkt samband mellan ekonomisk utveckling och biståndsvilja kunnat konstateras på aggregerad nivå. Det innebär att vi har kunnat identifiera

Tabell 3 Andel biståndspositiva i olika befolkningsgrupper med olika grad av ekonomisk oro 2009 (procent, procentdifferenser)

	Liten ekonomisk oro	Stor ekonomisk oro	Differens liten-stor ekonomisk oro
<i>samtliga</i>	41	35	+6
<i>kön</i>			
kvinnor	52	37	+15
män	34	33	+1
<i>ålder</i>			
15-19	36	39	-3
20-29	45	44	+1
30-39	46	39	+7
40-49	41	42	-1
50-59	48	33	+15
60-69	43	31	+12
70-80 ⁴	18	25	-7
<i>utbildning</i> ⁵			
hög	53	48	+5
medel	26	28	-2
låg	25	19	+5
<i>partisynpati</i>			
Feministiskt initiativ	86	60	+26
Miljöpartiet	78	50	+28
Vänsterpartiet	48	63	-15
Socialdemokraterna	35	34	+1
Centerpartiet	33	43	-10
Folkpartiet	54	45	+9
Moderaterna	27	22	+5
Kristdemokraterna	67	49	+18
Sverigedemokraterna	7	12	-4

Kommentar: Andel biståndspositiva har beräknats utifrån hur många som har svarat att det är ett dåligt eller mycket dåligt förslag att minska u-hjälpen. Frågan "Om du ser till läget idag, vad upplever du själv som oroande inför framtiden?" har preciserats med underkategorin "ekonomisk kris". Personer som har svarat "mycket oroande" och "ganska oroande" på den frågan har kategoriserats som att de hyser "stor ekonomisk oro". Personer som har svarat "inte särskilt oroande" och "inte alls oroande" har kategoriserats som att de hyser "liten ekonomisk oro".

ett samband mellan biståndsviljans utveckling och den ekonomiska utvecklingen. I tider av dåliga ekonomiska konjunkturer har biståndsviljan försvagats. Detta samband återfinns även på individnivå, om än inte lika starkt. Det innebär dock att individers ekonomiska situation uppvisar ett samband med biståndsviljan (Ekengren och Oscarsson 1998). Frågan är om den finansiella krisen, som tog fart på allvar hösten 2008, är en viktig förklaring till att biståndsviljan sjunker och om detta samband finns även på individnivå. Om så är fallet borde personer som uttrycker oro för den ekonomiska utvecklingen ha lägre biståndsvilja än personer som inte känner oro för den ekonomiska utvecklingen. I tabell 3 studeras skillnader i biståndsvilja mellan personer som är mycket eller ganska oroliga för den ekonomiska utvecklingen med personer som är lite eller inte alls oroliga.

Personer som hyser liten ekonomisk oro är något mer biståndspositiva än personer som hyser stor ekonomisk oro. I befolkningen som helhet går resultaten i hypotesens riktning, även om skillnaden mellan dessa två grupper bara är 6 procentenheter. Vid en uppdelning i olika socio-ekonomiska grupper ser vi en något mer fragmentiserad bild; i vissa grupper är personer med liten ekonomisk oro betydligt mer biståndspositiva, i andra grupper är effekten försumbar eller så går effekten i motsatt riktning mot hypotesen.

Könsvariabeln blir till exempel intressant igen, eftersom kvinnor med liten ekonomisk oro är mer biståndspositiva än personer med hög ekonomisk oro (+15 procentenheter). Även personer i åldern 50-70 blir mer biståndspositiva om de inte är ekonomiskt oroad (+12, +15 procentenheter). Detsamma gäller personer som sympatiserar med Feministiskt initiativ, Miljöpartiet och Kristdemokraterna (+26, +28 samt +18 procentenheter). Mot hypotesens riktning går resultaten när det gäller Vänsterpartiets och Centerpartiets sympatisörer (-15, -10 procentenheter). Bland dessa sympatisörer är personer som hyser stor ekonomisk oro mer biståndspositiva än personer som hyser liten oro. Sammantaget konstaterar vi ett visst stöd för påståendet att ekonomisk oro leder till minskad biståndsvilja, men att sambandet inte gäller i alla socioekonomiska grupper.

I nästa steg att söka förklaringar till den minskande biståndsviljan studerar vi om biståndsviljan har ett samband med människors uppfattning om korruption och om huruvida biståndet kommer till avsedd användning. Eftersom utvecklingssamarbeten ofta blir omskrivna när bristande effektivitet och korruption i mottagarländerna uppmärksammas undrar vi om det kan finnas ett sådant samband på individnivå. Dessutom noterar vi att biståndskritiker ofta explicit lyfter fram detta som en förklaring till varför biståndsviljan sjunker. Om denna förklaring skall få stöd vore det naturligt att hitta större biståndsvilja i grupper som hyser låg oro för korruption, medan grupper som hyser stor oro för korruption borde ha en lägre biståndsvilja. Men samtidigt kanske det inte är fullt så enkelt. Vi skulle kunna tänka oss att det just är de grupper som har en stor biståndsvilja som också oroar sig för korruption och att biståndet inte kommer till tänkt användning medan de med liten biståndsvilja inte bryr sig om vilket. Innan vi med hjälp av undersökningen försöker utröna

vilket är det viktigt att ha i åtanke att den fråga som ställs till intervjupersonerna om oro för korruption inte direkt kopplar samman den med utvecklingssamarbete och bistånd. I vår diskussion utgår vi dock ifrån att individer som är oroliga för korruption inom biståndet också svarar att de är generellt oroliga för korruption.

Tabell 4 Andel biståndspositiva i olika befolkningsgrupper med olika grad av oro för korruption 2009 (procent, procentdifferenser)

	Liten oro för korruption	Stor oro för korruption	Differens liten-stor oro för korruption
<i>samtliga</i>	36	38	-2
<i>kön</i>			
kvinnor	37	42	-5
män	35	34	+1
<i>ålder</i>			
15-19	37	45	-9
20-29	38	52	-14
30-39	35	48	-14
40-49	39	44	-5
50-59	42	35	+7
60-69	37	34	+3
70-80 ⁶	17	26	-9
<i>utbildning</i> ⁷			
hög	48	52	+3
medel	26	29	-3
låg	23	29	-4
<i>partisynpati</i>			
Feministiskt initiativ	83	63	+21
Miljöpartiet	65	57	+9
Vänsterpartiet	46	63	-17
Socialdemokraterna	33	35	-2
Centerpartiet	59	32	+27
Folkpartiet	44	50	-6
Moderaterna	26	23	+3
Kristdemokraterna	50	55	-5
Sverigedemokraterna	13	13	0

Kommentar: Andel biståndspositiva har beräknats utifrån hur många som har svarat att det är ett dåligt eller mycket dåligt förslag att minska u-hjälpen. Frågan "Om du ser till läget idag, vad upplever du själv som oroande inför framtiden?" har preciserats med underkategorin "utbredd korruption". Personer som har svarat "mycket oroande" och "ganska oroande" på den frågan har kategoriserats som att de hyser "stor oro för korruption". Personer som har svarat "inte särskilt oroande" och "inte alls oroande" har kategoriserats som att de hyser "liten oro för korruption".

Analysen visar att det generella mönstret är att biståndsviljan inte påverkas av huruvida en person hyser liten eller stor oro för korruption. Skillnaden i andel biståndspositiva mellan den grupp som hyser liten eller stor oro för korruption är mycket liten, -2 procentenheter. Trots våra förväntningar om en ”korruptionseffekt” på biståndsviljan, ger resultaten inget stöd för en sådan. Men precis som med ekonomivariabeln finns det anledning att gräva vidare och studera eventuella korruptionseffekter i enskilda socio-ekonomiska grupper.

I hypotesens riktning, dvs. att låg grad av oro för korruption ger större andel biståndspositiva, hittar vi resultaten för personer i åldrarna 50-69 (+3,+7), bland lågutbildade (+3) samt bland sympatisörer till Centerpartiet (+27), Feministiskt initiativ (+21), Miljöpartiet (+9) och Moderaterna (+3). Notera dock att effekterna ofta är små och vi talar i flera fall om små partier och därmed om ett litet antal svarspersoner. Vi ser dock att i flera grupper går resultaten tvärtemot våra teoretiska förväntningar, personer med stor oro för korruption är istället mer biståndspositiva än personer med liten oro. Det gäller till exempel bland personer i åldern 15-49 (-5-14), medel- (-3) och högutbildade (-4), samt sympatisörer till Vänsterpartiet (-17), Folkpartiet (-6) och Kristdemokraterna (-5).

Sammantaget menar vi att hypotesen om oro för korruption inte kan sägas ha fått något starkt stöd. Inga sådana effekter finns i befolkningen generellt sett. Och i olika socioekonomiska grupper pekar resultaten i olika riktningar.

Den tredje och sista förklaringen till minskande biståndsvilja som prövas är att svenska folket inte längre är lika givmilda som tidigare. Enligt statistik över givande till olika hjälporganisationer uppvisas ökande nivåer, även om enskilda kampanjer inte varit lika lyckosamma idag som tidigare. I analysen nedan studerar vi självupplevt givande och inte några faktiska givarnivåer. Tanken är att personer som uppfattar sig själva som frekventa givare till olika hjälporganisationer även är mer biståndspositiva. De som däremot aldrig eller väldigt sällan ger pengar till hjälporganisationer förväntas vara mer biståndsnegativa.

Huruvida man själv ger pengar till hjälporganisationer har stor effekt på inställningen till bistånd. De personer som själva ger pengar till hjälporganisationer mer frekvent är betydligt mer biståndspositiva (54 procent) än personer som själva skänker mycket sällan eller aldrig (27 procent). Effekten kvarstår i alla befolkningsgrupper. Störst effekter finner vi bland unga (45 procentenheter), bland Kristdemokrater (43 procentenheter) samt bland Vänsterpartister (39 procentenheter). Det har uppenbarligen stor betydelse för inställningen till biståndets storlek huruvida man säger sig ha en givmild läggning och om man upplever sig ge frekvent.

Andelen som faktiskt säger sig ge pengar ofta till hjälporganisationer har ökat långsamt under de senaste tio åren, från 14 procent 1998 till 22 procent 2009. Trenden är alltså ökande, men gruppen är ännu inte så stor att den på något sätt dominerar. Och så länge gruppen inte är större än vad den är, kan den inte heller upprätthålla en hög andel biståndspositiva på aggregerad nivå när andra stora grupper blir mindre biståndspositiva. Det är dock i den ”skänkande” gruppen vi hittar de

riktigt biståndspositiva. En intressant tanke är att i framtida studier undersöka vidare huruvida just den här gruppen är mer motståndskraftig mot konjunkturförändringar.

Tabell 5 Andel biståndspositiva i olika befolkningsgrupper med olika benägenhet att skänka pengar till hjälporganisationer 2009 (procent, procentdifferenser)

	Ger aldrig eller sällan pengar till hjälp- organisationer	Ger ibland pengar till till hjälp- organisationer	Ger ofta pengar till till hjälp- organisationer	Differens att skänka pengar aldrig/sällan- ofta till hjälp- organisationer
<i>samtliga</i>	27	38	54	-27
<i>kön</i>				
kvinnor	28	39	56	-28
män	27	38	51	-24
<i>ålder</i>				
15-19 (ung)	37	50	82	-45
20-29	36	53	62	-26
30-39	35	48	67	-32
40-49	30	46	64	-34
50-59	25	40	57	-32
60-69	17	30	50	-33
70-80 (gammal) ⁸	14	22	34	-21
<i>utbildning</i> ⁹				
hög	38	49	67	-29
medel	23	31	45	-23
låg	15	25	30	-15
<i>partisynpati</i>				
Feministiskt initiativ				
Miljöpartiet	45	57	76	-32
Vänsterpartiet	45	62	84	-39
Socialdemokraterna	27	41	51	-24
Centerpartiet	24	31	50	-26
Folkpartiet	39	54	53	-14
Moderaterna	18	24	38	-20
Kristdemokraterna	24	46	67	-43
Sverigedemokraterna				

Kommentar: Andel biståndspositiva har beräknats utifrån hur många som har svarat att det är ett dåligt eller mycket dåligt förslag att minska u-hjälpen. Personer som aldrig eller sällan ger pengar till hjälporganisationer är de som svarat att de aldrig ger eller ger en gång om året. Personer som ger pengar ibland till hjälporganisationer är de som svarat att de ger en gång i halvåret eller en gång i kvartalet. Personer som ofta ger pengar till hjälporganisationer är de som svarat att de ger minst en gång i månaden.

Från bistånd till global socialpolitik?

Frågan om fattigdom och utvecklingsamarbete/bistånd är lika omdebatterad som frågan om fattigdom och socialbidrag var på sin tid. Idag ingår det senare som en självklarhet i det svenska välfärdssamhället, även om det finns olika uppfattningar om villkor och omfattning. Den sjunkande biståndsviljan som vi funnit i den senaste SOM-undersökningen har olika bottnar. I kärvare tider börjar människor se om sitt eget hus och får lättare att ifrågasätta biståndets effektivitet. Men när svenska myndigheter uppvisar långa handläggningstider och låg utbetalningstakt när det gäller våra egna socialbidrag kräver de flesta förbättrade administrativa rutiner. Få menar att socialbidraget skall avvecklas. Vi vet att för dem som drabbats så gör det ekonomiska stödet skillnad. Det gäller också för biståndet.

Resultaten i den här studien motsäger en uppfattning som är lätt att föra fram i den allmänna biståndsdebatten. Det är inte nödvändigtvis så att svenska folket kopplar samman korruptionsfrågor med bistånd. Oro för korruption leder inte till en mer biståndsnegativ uppfattning. Resultaten stöder samtidigt uppfattningen att människors allmänna givmildhet påverkar deras biståndsattityder. Ju oftare en person skänker pengar själv, desto mer biståndspositiv är den personen. Det är alltså inte så att personer som ger ofta och direkt ur egen ficka betraktar det som ett alternativ till ett statligt bistånd.

Globaliseringen flätar alltmer samman världen. Lika självklart som det är att inget land längre kan klara av att på egen hand hantera framtida globala utmaningar, lika självklart tror vi att det är att människors förutsättningar att leva anständiga liv kommer att bli en fråga som angår oss alla oavsett vem man är och var man bor. Ett framtida scenario som diskuteras inom utvecklingsforskningen är att införa någon form av globala nyttigheter. I förlängningen kan man tänka sig att delar av det internationella biståndet gradvis avvecklas och att våra skattepengar istället delvis används till internationell samfinansiering av en framväxande global socialpolitik.

Noter

- ¹ I valundersökningen 1956 löd frågan: ”*Det har ju varit mycket tal om under sista tiden, att Sverige borde ge mera hjälp till fattiga länder i Asien och Afrika. På det här kortet finns några olika åsikter om den saken. Vilken av dem tycker Ni stämmer bäst överens med Er egen åsikt?*” Svartalternativen 1956 var följande: 1. *Vi bör pruta av på våra krav på förbättrade levnadsvillkor, så att vi kan ge de fattiga länderna i Asien och Afrika mycket mera hjälp än hittills.* 2. *Vi bör i viss utsträckning öka vår hjälp till de fattiga länderna i Asien och Afrika.* 3. *Varje land måste först och främst tänka på sig självt – det är tillräckligt med de insamlingar och anslag, som vi redan lämnar till fattiga länder.* 4. *Vi har ingen särskild anledning att hjälpa andra länder.* 5. *Vet inte eller vägrar svara.* De två första svartalternativen har kodats som biståndspositiva.

I 1960 och 1964 års valundersökningar användes: *”Vi svenskar bör ge de fattiga länderna i Afrika och Asien mycket mera hjälp än hittills, även om vi måste pruta av något på våra egna krav på förbättrade levnadsvillkor”*. Svartalternativen 1960 var följande: 1. *Instämmer*, 2. *Instämmer, dock, med reservation*, 3. *Ambivalent*, 4. *Instämmer inte, dock med reservation*, 5. *Instämmer inte.*, 6. *Vet inte*. Svartalternativen 1964 var följande: 1. *Instämmer absolut*, 2. *Instämmer, men inte helt och hållet*, 3. *Ogillar, men inte helt och hållet*, 4. *Ogillar absolut*, 5. *Vet intel/vill ej svara*. De som svarade att de *”instämde absolut”* eller *”instämde, men inte helt och hållet”* har betraktats som att de uttryckte en positiv åsikt om bistånd.

I valundersökningarna 1968, 1970 och 1973 användes följande frågetext: *”En del anser att Sverige bör ge hjälp till u-länderna, t ex vissa länder i Asien och Afrika. Andra anser att Sverige inte bör ge någon hjälp. Vad är Er åsikt om saken? Anser Ni att Sverige bör ge hjälp till u-länderna?”* Svartalternativen var följande: 1. *Ja*, 2. *Ja – med reservation* (1968 var tillägget: *med kommentar*), 3. *Ambivalent svar* (fanns ej 1973, men endast 2% valde det alternativet 1968 och 0% 1970), 4. *Nej*, 5. *Vet intel/vill ej svara*. De som svarat att det bör ökas eller att det är lagom har i analysen betraktats som biståndspositiva.

I valundersökningarna 1982, 1985, 1988, 1991, 1994 och 1998 ingick u-hjälppfrågan i en frågesvit där respondenten ombads att säga hur bra ett förslag var. Påståendet löd: *”Minska u-hjälpen”*. Svartalternativen var följande: 1. *Mycket bra förslag*, 2. *Ganska bra förslag*, 3. *Spelar ingen större roll*, 4. *Ganska dåligt förslag.*, 5. *Mycket dåligt förslag*. De som anser att det är ett mycket dåligt förslag eller dåligt förslag att minska biståndet har kodats som biståndspositiva.

I SCB:s undersökningar har fråge- och svarsformuleringarna varit följande: *”Tycker du att det nuvarande biståndsanslaget bör ökas, är lagom, bör minskas eller bör slopas?”* Personer som svarat att de tycker biståndet bör ökas eller är lagom har räknats som biståndspositiva.

I SOM-undersökningarna har frågan om bistånd ingått i en frågesvit där de svarande har ombetts att säga sina åsikter om olika förslag som förekommer i den politiska debatten. Påståendet om bistånd lyder *”minska u-hjälpen”*. Svartalternativen har varit följande: *mycket bra förslag*, *bra förslag*, varken bra eller dåligt förslag, *ganska dåligt förslag* och *mycket dåligt förslag*. De som svarat att det är ett ganska dåligt eller ett mycket dåligt förslag har kodats som biståndspositiva.

² År 2009, 2001, 2000 samt 1999 ingår personer i åldern 70 till 85 i gruppen gammal.

³ Låg utbildning har definierats som folkskola, grundskola, enhetsskola, yrkesskola, 2-årigt gymnasium och fackskola. Medelhög utbildning har definierats som folkhögskola, 3-årigt gymnasium, studentexamen, flickskola och realexamen. Hög utbildning har definierats som högskoleutbildning/-examen.

⁴ År 2001, 2000 samt 1999 ingår personer i åldern 70 till 85 i gruppen gammal.

- ⁵ Låg utbildning har definierats som folkskola, grundskola, enhetsskola, yrkesskola, 2-årigt gymnasium och fackskola. Medelhög utbildning har definierats som folkhögskola, 3-årigt gymnasium, studentexamen, flickskola och realexamen. Hög utbildning har definierats som högskoleutbildning/-examen.
- ⁶ År 2001, 2000 samt 1999 ingår personer i åldern 70 till 85 i gruppen gammal.
- ⁷ Låg utbildning har definierats som folkskola, grundskola, enhetsskola, yrkesskola, 2-årigt gymnasium och fackskola. Medelhög utbildning har definierats som folkhögskola, 3-årigt gymnasium, studentexamen, flickskola och realexamen. Hög utbildning har definierats som högskoleutbildning/-examen.
- ⁸ År 2001, 2000 samt 1999 ingår personer i åldern 70 till 85 i gruppen gammal.
- ⁹ Låg utbildning har definierats som folkskola, grundskola, enhetsskola, yrkesskola, 2-årigt gymnasium och fackskola. Medelhög utbildning har definierats som folkhögskola, 3-årigt gymnasium, studentexamen, flickskola och realexamen. Hög utbildning har definierats som högskoleutbildning/-examen.